

ОДНОС КУЛТУРЕ И КОРУПЦИЈЕ

УВОД

Да бисмо уопште причали о односу корупције и културе најпре ћемо дефинисати корупцију. Као један прилично широк појам одабрали смо дефиницију коју је дао Небојша Мајсторовић у књизи „Корупција, узроци, експанзија, интервенција“ из које ћемо такође објаснити различите методолошке приступе овом комплексном проблему.

Корупција представља поремећај односа појединца или групе појединаца према професији/другима односно физичком окружењу настао намерним или ненамерним игнорисањем, тј. кршењем норми професионалног/организационог/грађанског или личног етичког кодекса, а мотивисан стицањем материјалне односно психолошке добити.

Констатујемо да поред социо-економских фактора и владавине права, важан фактор представља и култура одреженог друштва. Објашњење обично полази од разлика у погледу друштвене организације. У ткз. колективним друштвима у којима су појединци социјални и економски груписани по основу своје религијске, етничке, племенске или породичне повезаности, постоји већа солидарност међу члановима тих група, али се смањује повезаност између припадника различитих друштвених група. С друге стране, у индивидуалистичким друштвима социјална структура је таква да се економске везе управо развијају између припадника различитих група и појединаца међусобно, чак чешће него само унутар група. Како је још Макс Вебер установио, колективистичка друштва имају традиционалистичку политичку културу која преферира хијерархијску организацију друштва тако да се у тим условима државно вођство поверава малобројној елити. Ова друштва функционишу већином на неформалним правилима, а преовлађују у источној Европи, Медитерану, средњем Истоку, Латинској Америци, Азији и Африци. Насупрот томе, индивидуалистичка друштва теже развоју слободног и отвореног тржишта, преферирају минималу формалну управу, док политичку власт држе изабрани функционери који треба да обезбеде висок квалитет услуга. У овим друштвима преовлађују правна правила и развој легалних друштвених структура које интервенишу ако би правила била

прекршена. Ова друштва постоје у западној и северној Европи, Аустралији, САД, Канади и Израелу. Али ово објашњење може се само условно прихватити иначе би остало потпуно нејасно због чега се и у индивидуалистичким друштвима јављају случајеви корупције и сукоба интереса и зашто проблем деловања у ситуацији сукоба интереса данас изазива толику пажњу у западној култури.

Аутор кога смо навели на почетку, Небојша Мајсторовић у свом делу преферира индивидуалистичко-психолошки приступ објашњавању феномена корупције, пре свега позивајући се на морални интегритет особе. Оправдава склоност ка корупцији форсирањем Макјавелистичке филозофије (циљ оправдава средство). Поред тог, помиње још и приступ социјалне мреже, интеракционистички и групни, који је за сврху нашег рада важан јер истраживање корупције на културном нивоу подразумева одређена груписања и сагледавања у јасним заједницама.

Културни однос заједнице према корупцији најјасније ћемо показати кроз следећи пример. Полицајац зауставља возача који је начинио кривично дело угрожавања безбедности у јавном саобраћају. Возач му на то поставља питање „Можемо ли да се договоримо?“ или „Казна је 10 000дин, дам Вам 5000дин да не пишете.“Из примера можемо да видимо више ствари. Прво, психологију масе јер субјекат зна да је то уобичајно схватање, да је прихваћено; друго, да неће бити санкционисан иако самом том понудом чини кривично дело нуђења мита. Мање је вероватно да би он ово учинио (иако немамо параметар за одређивање) да нема јасну представу о распрострањености и прихватљивости ове радње. Слична је прича и са полицајцем. Прво, свакако ће добити своју плату, друго нема страх од пријаве, треће, свестан је распрострањености и у својој служби, чак и да жели да се бори против тога увиђа немогућности. Да би се промена заиста десила, мора се променити свест свих актера!

КУЛТУРОЛОШКИ АСПЕКТИ КОРУПЦИЈЕ – РАДОВАНОВИЋ/БУЛАТОВИЋ

Прва ствар када говоримо о културолошким аспектима корупције коју морамо разјаснити је појам културног релативитета, тј. да нешто што у једном друштву представља недозвољену радњу, односно корупцију, не значи нужно да и у другом друштву представља то исто. У прилог томе наводимо следећи пример скоро забележеног случаја у Аустралији када је једна Италијанка дошавши у банку да обави неки посао била незадовољна ефикасношћу службеника. Почела је да се расправља повишеним тоном гласа што је у медитеранској култури сасвим уобичајан начин изражавања расположења. Није знала да у аустралијској култури то није уобичајно па су је хоспитализовали.

Навике се, наравно, могу и усадити. Навешћемо пример *outsourcing*-а компаније Шел у Нигерији. Будући да велике компаније производњу померају у земље јефтине радне снаге с обиљем ресурса, а доносе инфраструктуру и новац заједници (Шел је радио и на едукацији, отварао је школе, болнице итд), заједница која није способна да сама експлоатише своје ресурсе нема избора. Ту компанија новцем купује све дозволе од владајућег слоја грађанства који се богати и предстаља сиромашном народу какав-такав бољитак. У таквом друштву где се једина сламка спаса види у том Шел-у једноставно постаје прихватљива корупција те исте компаније. Овде је јако плодно тле у питању будући да та култура претходно није постојала и наметнута им је без икаквог отпора.

Још један аспект релативитета показатељемо на примеру перцепције народа о корупцији која не мора увек бити исправна, а знамо да је веома важна. Узмимо као претпоставку да један министар туризма има свој ланац хотела. Будући да на функцији има надлежност утврђивања ранга хотела, народ ће готово сигурно сумњати да он намешта свом ланцу послове и број звездица.

КАРЛО АЛБЕРТО БРИОНСКИ – КРАТКА ИСТОРИЈА КОРУПЦИЈЕ

Кроз анализу најзанимљивијих примера књиге кратка историја корупције настојаћемо да покажемо како је корупција постојала у свим временима и свим друштвима, тако да култура сама по себи као елемент не игра толико значајну улогу већ представља више финесе које показују количину воље за борбу против корупције.

Почећемо са Индијом, 4. век п.Х. и делом брахмана Каутилија, министра индијског краља Чандрагупте Маурија, под називом Арташастра (у слободнијем преводу Економска наука). У њој се објашњава нужност суровог прагматизма у вођењу економије и дозволи употребе свих средстава, па и корупције, зарад достизања циља. Ово дело садржи одређене одлике макјавелистичке филозофије да циљ оправдава средство.

Следећи упечатљив пример везује се за историју јудаизма и хришћанства. У другој књизи Мојсијевих закона Господ каже: „ Не узимај поклоне, јер поклон заслепљује и изврће речи права.“ што нам указује да је већ тада постојала пракса заобилажења предвиђене процедуре. Корупцију је до врхунца довела римокатоличка црква кроз легализацију пророка и индулгенција (опроштајница грехова), као и лицемерно забрањивање зеленаштва које је код Јевреја било допуштено, а ништа га мање ни римокатоличка црква није практиковала. Дobar део ових скандалозних правила ублажен је с појавом Мартина Лутера.

Аутор књиге даје и занимљиву анализу грчке културе за коју мислимо да није довољно утемељена. Сналажљивост и лукавост оличени у лику Хермеса као бога и Одисеја као хероја не сматрамо да су показатељи толеранције коруптивних радњи. Хермес је представљан као лопов што је дискутабилно чак и у митологији, али свакако и да је тачно није његова кључна особина, већ су то поузданост, сналажљивост и брзина.

За Рим је наведен много интересантнији пример. Наводи се да је акростих R.O.M.A. – Radix Omnium Malorum Avaritia, тј. да је корен свих зала лакомост. Говори о страшним размерама корупције у животу Римљана, првенствено куповина класе (плебејци у патриције) као и око политичких и

војних звања. Наводи се чак и да је чувена Катонина изрека „Уосталом сматрам да Картагину треба разорити“ само плод његовог беса што је Картагина предњачила у извозу уља које је и он производио.

Поново ћемо навести једну анализу с којом се не слажемо, а то је да је корупција у Француској била један од кључних елемената за избијање револуције. Ипак, о њеним размерама и општој прихваћености говоре речи које је Дантон упутно Робеспјеру: „Ниси правио дугове, ниси ни с једном женом спавао, носио си увек пристојну одећу, ниси никада био пијан. Робеспјере, одвратно си исправан. било би ме стид да сам 30 година ходао међу небом и земљом увек с таквом моралном физиономијом, само због бедног уживања у спознаји да су други гори од тебе. Толико си пун врлина да је за тебе и сам живот порок.“

С друге стране, у Енглеској, Френсис Бекон је отворено признао своје коруптивне радње и бранио се аргументацијом да немају право да га казне кад сви то раде. Ишао је тако далеко да је захтевао промену закона говорећи да су застарели и представљају *научину у коју се хватају муве*.

За крај бисмо покушали да представимо једну занимљиву расправу, а то је да ли више корупције има у тоталитарним или у демократским режимима. Сматрамо да су сви критеријуми произвољни и да је немогуће пронаћи јасна мерила за прецизан одговор. Све се своди на аргументовано брњење унапред одређеног става јер једноставно не можемо да знамо ни где је било видљивије, ни где је било више, ни о којим се сумама радило. Једини закључак који нам се намеће је да је корист од корупције у тоталитарним режимима доступна много ужем кругу људи који држи монопол и прописује правила. На примеру друге Југославије највеће богатство отето недужном становништву након рата поделило је пар људи, Тито, Кардељ, Бакарић и њима слични. Док у демократском друштву имају интересне групе које се богате и надмећу међусобно користећи се обилато коруптивним методама. Свакако је прича много једноставнија када је у питању тоталитарни режим али услед недостатка параметара сматрамо да једини суд којимо можемо да дамо је да су плодови корупције били доступни ужем кругу људи у тоталитарним режимима него у демократским.